

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ

УДК 159.923

МАКСИМЕНКО Сергій Дмитрович

академік, доктор психологічних наук, професор,
директор Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (м. Київ)

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІ ПІДСТАВИ ДРАМИ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ

У статті розглядаються екзистенційні основи людського існування, що переживаються як драма. Описані п'ять етапів розгортання драми життя суб'єкта. Здійснена рефлексія над проблемою природи людини та людини в світі природи. Проаналізовані онтогенетичні особливості переживання драматичності існування-в-світі.

Ключові слова: екзистенція, драма, існування, людина, онтогенез, суб'єкт, особистість.

Природа доцільна – це незаперечно. І такою її робить людина. Вона не «вигадує», не «винаходить» доцільність, не «наділяє» нею природу – вона її (доцільність) реально створює. По-перше, людина, залишаючись частиною природи, виробляє свідому діяльність, що задає цілі, і у величезній сукупності представників роду, в незліченному часі існування поколінь виступає справжнім доцільним моментом, в якому перетворюються природні явища і природна сутність. Людина змінює природу, але не тільки під час діяльності. Вона змінює її самою своєю сутністю та існуванням. Звідси, по-друге: сама сутність людини – природна. Людина – це форма існування природи, природного, де воно тісно переплетено з соціо-культурним і являє собою абсолютно особливий, неповторний згусток біосоціальної саморефлексивної єдності. Людське життя, існування особистості якимось абсолютно неймовірним, чудесним чином вміщує в себе все – не лише природу як ество – весь світ. Він не просто природний – він сам природа, сам світ у нескінченості потенцій і напрямків, глибин і вершин існування. Так створюється особлива тканина доцільності світу, в яку вплетене життя людини. Так виникає онтологія його існування – драма.

Щоб спробувати зрозуміти її, треба подолати редукціонізм, усвідомити, що набір будь-якої, в принципі – навіть незліченно – кількості окремих емпіричних фактів нічого не дасть нам для

розуміння цієї драми. Потрібно вивчати існування цілісної людини, окреме життя, долю...

Один із дійсних глибоких і справжніх знавців проблеми, С.Л. Рубінштейн, писав, що «існування – це участь у процесі життя. Жити – означає змінюватися і перебувати, діяти і страждати, зберігатися і змінюватися. Існуюче – живе і рухається, стає і минує, зміна і перебування в процесі зміни» [1, с. 304]. Людина захоплена потоком цього загального існування світу і, в цьому сенсі, вона існує як будь-яка інша складова світу. Будь-який існуючий об'єкт має сутність, що, пошлемося знову на С.Л. Рубінштейна, не є якоюсь абстракцією, придуманою аналітиками і наділена деякою здатністю «породжувати» існуюче. Ні, сутність – настільки ж очевидна і відчутна, як і сам її «носіє». Виникає напружена суперечлива єдність сутності та існування... Рубінштейн, здається, не встигає закінчувати думку, довести її до логічного завершення. Як дозволяється це протиріччя, в чому? Нам видається, поєднана конфліктна суперечлива єдність сутності та існування дозволяється в цілком особливому акті здійснення. Розвиток, динаміка, становлення особистості (існування) є, власне, способом існування своєї загальної суті – потреби як суперечливого енергетично-активного інформаційного утворення. І ця напруга розряджується здійсненням: утіленням дійсної природи людини у твір, продукти.

...Повторимо: так (або майже так) існує все живе. Але людина має ще один спосіб існування, унікальний та єдиний: вона може рефлексувати власне існування. Обирати, управляти, переживати, змінювати і... кінець кінцем, стикатися з його завершенням – адже я істота природна. У цьому – головна драма людського життя. Онтологічно людина вплетена в це єство, і точно так само, як за ранком іде день, так за дитинством і юністю приходить зрілість; як за днем приходить вечір, так і за зрілістю настає старість; як за вечором спадає ніч, так за старістю настає глибока старість... і десь на межі глибокої ночі і раннього-раннього ранку, я піду... щоб прийшло нове дитинство, нове життя, і ніколи не закінчилося б це одвічне існування людей ...Але навіть, якщо я йду з повним усвідомленням цього, якщо я зрозумів і «бачив» – все одно це драма... Як піти з цього світу, такого знайомого, різного, що став моїм?

Дві речі, каже Рубінштейн, роблять трагедією переживання очікування людиною свого відходу – по-перше, страх нездійснення (життя в цілому, задумів, справ); по-друге – переживання про близьких – «як вони без мене?». Але це, мабуть, ще не все. Нам здається, що людина все одно, до кінця серйозно і по-дорослому не вірить, що її існування урветься. Тобто, це «як вони без мене» обов'язково доповнюється, а як я без них – там, десь. І взагалі – що там?

Саме цей період (ми назвали його «глибока старість»), але, звичайно, тут немає хронологічного аспекту – у когось він може

прийти, на жаль, задовго до фізичної старості) виступає приступцем, де триває процес переосмислення буття, і воно все особливим чином, миттєво-цілісно, експлікується в думках, почуттях, прагненнях, бажаннях. Чому так? Тому що ніч існує для того, щоб «не мучитися і спати спокійно». Безтурботно, тобто – відійти від плинності і суєти... Але це – щодня. А на рівні міркування про вічність (і... кінця) буття, все зовсім по-іншому. Я аналізую те, що здійснив, після того, як я «увійшов у ранок», як у той підлітковий вік, що висвітлив переді мною вперше якусь ідею, або сутність здорового глузду, або мою майбутню діяльність, драматичну ситуацію і т. д. Це – своєрідна творчість... Адже творчість ніколи не починається, вона існує перманентно. Але як вона реалізується? А як реалізується наше життя? Зміст цієї реалізації – індивідуальний для кожної людини, а формою її для всіх стає драма.

Перед прірвою духовно-фізичного зникнення мене як «Я» моя екзистенція є драмою, де я аналізую свої вчинки. Рефлексія звернена і «всередину мене», і до майбутнього. Я повинен сказати про себе щось, дуже важливе, головне. Але такий об'єктивний аналіз не виходить – відбувається емоційне усвідомлення мого буття, мого драматичної життя, висвітлена футурогенною концепцією і звернена в майбутнє, навіть зараз. І я продукую тільки добрі імпульси, витягуючи їх із себе і знищуючи в собі все низьке, зле... Я, перебуваючи на останній межі свого існування, як не дивно, знаходжу і актуалізую «точки гідності», котрі і посилаю в майбутнє. А взагалі-то, я – каюся. Я каюся і це дає мені сили перед новим майбутнім.

...І коли я стою перед прірвою небуття, то в мені є це вічне, нескінченне, що я залишаю, знімаючи з себе все інше, як попону знімають із коня... І я заглядаю в майбутнє без оптимізму, але з усім моїм досвідом, із моїми здібностями, які здійснені в мені попередниками і будуть далі здійснюватися моїми нащадками.

Виявляється, це і є головне. Трагічність цього моменту моєї екзистенції – не в ньому самому, і я зовсім не уявляю собі ритуал закінчення, похорону і т.д. Драма не в мені як такому, я не екзистенційно самотній навіть тут, як вважали екзистенціалісти (особливо яскраво – Сартр). Драма розчинена між мною, нехай навіть і неживим як біологічним тілом, і тими людьми, що будуть стояти біля моєї могили. Ось вони-то і відтворять мою (нашу!) Драму або як мою силу, велич, або – як мою нікчемність (коли ховають бандитів – маса антуражу, красивих надгробних плит, вінків і т.п., і... порожні слова, банальності. Нічого змістовного і справді значимого. Тому що вони – ненароджені, тому що не було драми в цьому житті. Їхній бандитизм був захистом від життя і від існування). І все ж, навіть це життя було драматичним. Саме своїм нездійсненням, ненародженням. Людина не приходить у цей світ бандитом або зовсім порожнім клерком (гоголівський Акакій Акакійович – чим не життя, позбавлене драми як такої?). Але вони могли народитися, вони пройшли в своїй генезі ті

етапи драми становлення, які були до їхнього краху. Лише бажання відгомін, сурогат є їхня суетність, їхнє переживання. Це – тільки тінь того, що могло б бути ... Не здійснилося. І напружена єдність сутності та існування виявилася марною.

Коли С.Л. Рубінштейн пише, що життя людини може здійснюватися двома способами – як просте функціонування, позбавлене рефлексії і ідеалу (1), і як свідоме вибудовування існування (2), - він, звичайно, має рацію. Але і не правий... Ця теза Майстра привела до появи безлічі адептів так званої «психології повсякденності». Стверджують навіть, що ця сама нерефлексована і не освітлена самосвідомістю повсякденність, взагалі-то, значно переважає в існуванні людини по часових параметрах. Але це вже велика неправда. Тільки психологічно неповноцінна людина може жити так, і це вже не є людське існування. Забуваються інші. Інший. Він – дзеркало, він – той, хто постійно і завжди вимагає рефлексивності і підйому над собою. Трансценденція – поза справами видатних і особливо обдарованих (із подібного колись починав А.Маслоу, розробляючи поняття самоактуалізації). Але трансценденція – це і не відхід від світу. Це прихід в нього. Проблема тут, скоріше, не в поглиненості повсякденністю, як це подають деякі особливо завзяті дослідники, а в нашому страху бути рефлексивними. Здається, я буду виглядати смішно і безглуздо, якщо буду всерйоз розмірковувати про велике і кінцеве... Дивак, невдаха, дивний... Але чи так це? Я, насправді, на кожному кроці, в кожен момент часу стикаюся з цими вічними екзистенційними проблемами – смертю, самотністю, ізоляцією, безглуздістю, любов'ю, вірністю, порядністю. Я не йду від них, а вирішую на своєму рівні. Але завжди вирішую, ніколи не йду. Просто не можу інакше. Ми вивчали життєві історії злочинців, бомжів, наркоманів, тобто – Ненароджених, нездійснених, нездійснених. Але це ж справжні захоплюючі драми. Так вони їх переживають. Потрібно тільки слухати їх як людей... Правда, це інші драми, інший рівень. Але хто визначить його? І є ж велика правота А.Маслоу, коли він говорить, що найбільш самоактуалізована особистість може бути «звичайною» домогосподаркою, яка в затишку, чистоті і здоров'ї своїх близьких побачила сенс існування. Вона – здійснилася.

Ми хотіли б застерегти молодих дослідників від занадто поспішних суджень і сподівань на думки улюблених класиків, вирвані з контексту не тільки їхніх творів, їхнього життя, їхнього існування. Той же С.Л. Рубінштейн прожив дуже непросте і неоднозначне життя. Він здійснився, але... не в тому, в чому хотів сам. Він здійснився не у творах, а в учнях, які були настільки талановиті і вірні, що завершили здійснення задуму. Але яка це була драма для самого Рубінштейна! Адже ось, що він писав про останню, найважливішу і улюблену книгу: «Борг мій ясний. Зволікання неможливе. Недбалство було б

злочином. Для завершення життя, перш ніж його закінчити і піти, я ще повинен створити три книги. Моя перша праця вже наближається до кінця. Сьогодні я даю обітницю священну: всю серця кров, все полум'я життя, всю силу духу мого віддати для завершення і третьої книги – завершальної, коханої, про правду і добро, про етику, про людину. У цьому сенс і виправдання моєї життя» [1, с.487]... і ми тримаємо в руках цю книгу. Але ж Сергій Леонідович так і не закінчив її, це зробили учні. Яка драма життя!

Так, рівень драматизму є одним із важливих показників рівня розвитку особистості. Ми говоримо про драматизм долі, драму життя, драматизм самої особистості... тому що завжди думаємо про кінцівки існування і про здійснення. Драма завжди духовна – що б не відбувалося в «повсякденності» – зрада, образа, сварка, заздрість – драма, коли захоплений дух. І ще дуже важливо те, що драма пов'язана не тільки з усвідомленням кінцевості існування, але й з усвідомленням власних кордонів, меж: драма в тому, що я, взагалі-то, не можу піднятися над самим собою і стати вище себе. Ми можемо і не підніматися, і тоді перед нами драматизм нездійсненого. Але ми можемо спробувати: усвідомлюючи свою неспроможність, обмеженість, слабкість і залежність, ми звертаємося до свого внутрішнього світу і... працюємо з ним. Ми стаємо сильнішими, вищими, кращими. І не настільки вже важливо, в якій формі і як ми це робимо – читаючи книги, дивлячись фільми, слухаючи музику і... думаючи, виховуючи дитину і бачачи в ній світле і вічне, віддаючи добро своїм близьким і... прощаючи їх, досягаючи вершин ... головне – щоб була ця робота, важка, дискомфортно, довга. Ми змушуємо працювати свій розум і свої почуття, для того, щоб з'єднавшись у суперечливій сполученій парі, вони створили диво людське – народжений мною самим суб'єкт життя.

Існування людини драматичне, в силу описаних причин. І в кожного – своя драма, як і своя неповторна життя. Але є, нам здається, деякі віхи, вузлові моменти онтогенезу людської істоти, які об'єктивно суперечливо-драматичні.

1. Зародження існування людського індивіда і підготовка його до життя в цьому світі. Це справжня драма духу. Тут багато дійових осіб і інтересів, багато смислових «шарів». Чи в любові зачата ця нова істота, якій саме імпульс біосоціальної потреби воно отримало? Які взаємини батьків між собою і багатопланові-багатошарові взаємодії цієї ненародженої ще людської істоти і матір'ю. Тут, виявляється, все дуже важливо. У цей час дитина вже бере від світу дуже багато – як матеріальне, так і нематеріальне. І відповідає світу, звичайно, як може. Останні дані, з використанням сучасної апаратурної техніки, показали, що вже на 6-7 тижні це – існування. Вже є відповідь. Важливо, як на дитину чекають, про що говорять і думають, до чого готуються. Ми не знаємо, що і як думає, відчуває це істота, але вона вже активно –

вибирає місце, де і як зручніше, заявляє про себе, висловлюючи свої стани. Вона – готується. Це і драма жінки, все життя якої тепер буде іншим і вона, до того ж, відчула, зрозуміла таке, про що не можна здогадуватися... Це – існування удвох. Вона, ця ненароджена людська дитина, вже структурує відносини, середу, очікування, якщо... на неї чекають. Або – нічого цього не робить, якщо не чекають, і тоді чахне вже в утробі – неждана, непотрібна, зайва... Такою вона і прийде в цей світ, уже пройшовши першу драму свого існування – в світлих і радісних тонах або, навпаки, в тужливих і жахних.

2. Я вступаю в життя, вдихаю його. Чи не страх і дискомфорт, а драма, тому що я приходжу, щоб створити своє власне життя. Я побачив цих рідних людей, яких вже знаю, але ось тепер – побачив, «вдихнув» цей згусток соціального існування – прекрасного і такого різнобарвного, але водночас важкого, несправедливого. Народжена дитина – це виражена вічність. «Предвічне немовля» – так його називає Юнг. Я – початок і нескінченна конечність, я – потенція, енергія – і водночас пам'ять, досвід. Я обтяжений завданням – стати, здійснитися і ... не втратити себе. Я не тільки відкритий впливам. «Духовне походження – це свого роду стрибок у світ – і горе всього того, що хоче утвердитися, тоді як воно не знаходить собі відповідності ні в одному з можливих аспектів світу і не може з'єднатися з жодним із них!» [2, с. 35]. Ось істинна драма дитини – потрібно з'єднатися з цим світом, а як і з чим саме?

Дитина – твір всього універсуму, причому – кожна дитина. І ще дитина спочатку самотня в цьому світі. Це не та самотність, про яку говорять екзистенціалісти, адже його – не «закинуто» у світ, хоч увесь світ брав участь в його створенні і народженні. Дитина самотня як змістовна єдність, не схожа, не аналогічна, не типова. Вона сама. Тільки вона – така.

Дитина повинна увійти в цей світ, зробити його своїм, і вона формує у себе внутрішній світ, привласнюючи зовнішній. Це – дуже важко, тому що суперечить єству і внутрішній природі. І дитина створює гру – світ фантазій, спеціальних дій, переживань. У грі вона зберігається і розвивається. Через неї перестає бути самотньою. Дитина створює міф: ігрові міфи, метафори, казки виступають реальною умовою і джерелом, а також рушійною силою розвитку, оскільки вони і є та реальність, де вільна і вільно розвивається дитина. Народжується особиста творча рефлексія.

Драма дитини полягає ще й у тому, що вона є соціально зрілою істотою і... не сприймається так оточуючими. Її зрілість, проте, не викликає сумнівів в тому сенсі, що вона існує, здійснюється в нескінченному присвоєнні досвіду. Вона відкрита і... захищена.

Драма дитинства несе в собі аспект і відбиток іншого. Саме тут інший вперше стає дзеркалом, в якому я бачу і його, і себе. І так виникає та розвивається моє Я, мій внутрішній світ. Ця драма, ця

напруженість, чиста і відкрита, дитячого існування ще не раз стане мені корисною, коли я подорослішаю...

3. Драматичний момент життя, пов'язаний із появою можливості продовжувати життя шляхом відтворення собі подібних. Щоб там не писали і не говорили про це (а пишуть – багато), насправді – це дійсно драма мого існування. Біологічне дуже потужно, заклично заявляє про себе, потреба переструктурується і змінюється світ внутрішній і зовнішній... для мене. Відкриваються ті незвідані куточки людських відносин і пристрастей, котрі для мене не те, що були закриті, а просто... якісь нецікаві, чи що. Тепер вони – головне. Я відчуваю в собі цю силу – можливість, цей всесвітній потяг і... вступаю в дуже відповідальний момент життєвої драми: «Тварина я остання або право маю?» Звичайно, не те мав на увазі Ф.М. Достоевський, вкладаючи цю фразу в уста свого улюбленого героя, але... яка фраза! Що з нами відбувалося там, на цьому порозі одного з найважливіших періодів становлення? Що відбувається з нашими дітьми? Адже не можна ж всерйоз схематизувати «по Фрейду», нібито йде боротьба між Id і Super-Ego. Та не так все. Розгортається драматичне полотно: мені треба, обов'язково треба знати, що там, за цією тягою, яке воно, що дає? І – страшно, і ще – це якось не зовсім по-людськи, виходячи з того, що я зрозумів і привласнив про людське. Як бути? І треба сподобатися, і щоб тобі сподобалися (знову це дивно складне суперечливе поєднання створеного і людського). Драматизм загострюється тим, що реально, насправді, за цим стоїть сенс – поява нового життя; але актуально я цього сенсу не бачу, не переживаю, я страшно далекий від нього. І ще – подружки і друзі, їхній досвід – дійсний і вигаданий, – і моє реноме в колективі, моя дорослість, що надзвичайно важливо... Є також ще один надзвичайно важливий аспект цієї драми, неусвідомлений і непомічений. Це – стильові особливості подальшої сексуальної поведінки. Саме тут вони закладаються, зберігаючись дуже часто на все життя. Чи буде сексуальний зв'язок для мене завжди пов'язаний якщо й не з любов'ю, то, в будь-якому випадку, з людськими почуттями – добротою, теплотою, красою, відкритістю, відвертістю, прозорістю, повагою. Або... нічого цього, нічого від існування, а відносини, секс – це просто засіб, бездуховне і дрібне, засіб – самоствердитися, отримати задоволення, забути, випробувати, ризикнути, врешті – просто заглушити на час настійні імпульси внутрішніх органів. Все складно і... з екзистенційними наслідками – не тільки для мене. Інший, ось хто все настійніше виступає фокусом драми. Хто вона, ця людина, якому я віддаю себе або приймаю від неї, яка вона, як їй – так само буде і мені. І ще – як діти: наскільки людяними будуть вони, наскільки існуючими-що-здійснюються? Адже це залежить багато в чому від того, як і з ким вони зачаті...

Драма ця тільки зароджується тут, у періоді статевого дозрівання. Вона найбільш гостра (бо істинна, тому що – поза мною, а в нас, між мною та іншим), і триває все життя, розвиваючись і збагачуючись, переходячи в драму моїх дітей і онуків...

4. Драма зрілості. Можна поставити собі питання, а чи є взагалі існування дорослої людини драматичним? І відповіді – так, і досить! Адже що головне: дорослий – той, хто вступає, вибирає, відповідає. Є тут якась безвихідь та водночас пафос. «Я вирішую!». І знаю, що від цього рішення залежить життя моїх близьких і коханих, моє зростання, моя ефективність, моє здоров'я. І все-таки, як не дивно, головна дійова особа тут – не Я. Люди, що оточують мене, пов'язані зі мною. З мене багато питають: чи зможу розібратися в хитросплетіннях навколишньої дійсності і стосунках інших людей; чи зможу зрозуміти, відчутти свій світ. Що (хто) важливіше? Фактично, кожен мій крок – рішення: рух до чогось і від чогось; самовизначення, самоефективності. Я завжди на роздоріжжі, це захоплює і пригнічує, надихає і лякає – адже ти один... Є щось дуже хороше і приємне, а ти повинен відмовитися від нього. Ти шукаєш компроміси, знаходиш, а вони руйнуються, ти шукаєш знову. Але настає момент, коли треба вирішувати. І ти знаєш, від чого відмовляєшся... і вже знаєш, що врешті решт, конечний. Все закінчиться хоч так, хоч сяк – підказка, шепіт. І чи зможеш ти залишитися людиною що справджується? Що ж ти вчиниш?

...Це неправда, що ми, дорослі, живучи «повсякденністю», зовсім і не бачимо життя так, і не вирішуємо цих проблем. Як про це написав відомий психотерапевт-екзистенціаліст І. Ялом, для обмірковування подібних речей треба абстрагуватися від плинності і суєти, зосередитися на вічному, заглибитися в переживання... Це – гарний міф і хороший захисний механізм для невротиків. Не будемо забувати Рубінштейна – «сутність розчинена в існуванні, в існуючому», і це є процес становлення. Насправді, ми завжди, в кожній дрібниці, миттєвості, вирішуємо ці «вічні» питання, звіряємо з ними свої вчинки. Інакше... не виходить. Тільки надтравмований невротик біжить від них щосили, але саме тому помітно, що він явно неадекватний. Ми, радше, можемо коли-небудь, дуже рідко, щось зробити, «проскочивши» ці проблеми («Повз особистість» – чудовий вираз Виготського), але тоді нам «віддається сторичею». Я можу в запалі пристрасті (згубної, світлої, справедливою, скривдженої – неважливо) зробити кроки, на час «забувши» про свою дорослість і відповідальність, та й то я, насправді, пам'ятаю про них, якимось мовляю себе, якимось пояснюю собі... Але потім обов'язково прийде час, коли я відповім, – собі, своїй суті, своєму існуванню, а значить, в якомусь сенсі – всьому світу. І не треба думати, що це станеться, як пише Ялом – у зручному кріслі, в тиші і спокої «під телевизор і капці». Це простромить мене, коли йому буде треба і змусить підвести

підсумок, відповіді, вирішити. Питання лише в тому, як далеко я піду при цьому, як близько підійду до становлення по типу «ненародженості» і «нездійсненого»...

Так, іноді ми не встигаємо, на жаль. Мій пацієнт, незрозумілий і «забитий» вдома, пригнічений побутом, неоцінений і нереалізований, був, насправді, особистістю в повному розумінні слова – креативною, самобутньою і, звичайно, амбітно-образливою. Особливе становище – образа від нерозуміння, невизнання, прагматизм і... раптом людина, яка розуміє, цінує, співчуває, «схоплює» дійсну значимість. Загалом, нічого ніби й не сталося, в життєво-побутовому сенсі, але був якийсь внутрішній «відхід». І суть «покликала», і тоді виявилось, що потрібно думати і оцінювати, і треба робити вибір, а вибирати щось виявилось і нічого... Все це так... плинно. Але яка могла бути драма! Не можна чекати «крісла і затишку», душа, дійсно, повинна працювати завжди, – тут поет правий.

5. Драма закінчення. Я аналізую свій життєвий шлях, і в цьому аналізі поєднано виступають мої колеги, мої друзі, близькі, які йшли зі мною і продовжують тепер цей шлях без мене... Ця остання стадія драми стає соціально дуже сильною: біологічне вже відійшло (або – відходить). Драма стає суто соціальною: відхід неминуще-минущої особистості і... як же боляче залишати цей світ: «Який світильник розуму згас! Яке серце битися перестало...» Погодьтеся – це ж про кожного з нас так треба сказати... Я своєю смертю створюю останній сплеск, який стає драмою для інших людей. Чому? Тому що мої красиві слова, красиві вчинки, мої вічні думки (вони обов'язково неминущі, адже тільки і виключно мої), продукти діяльності, моє унікально-неповторне ставлення до людей і їх – до мене є єдиними і... зникають. І Л.С. Виготський, кажучи про те, що становлення особистості драматичне, насправді добре розумів, у чому саме драма. Драма в мені, але... поза. Це соціальне, сутнісне буття, забарвлене людськими емоціями людей, що схиляють коліна перед людським похололим тілом, створює справжній портрет того індивіда, який пішов із життя. І його життя обертається драмою для нас, тому що ми втратили цю людину. Я знову звертаюся до слів поета: саме він, ось цей світильник... згас. Але наш розум не згас, і серце наше битися не перестало. І ми повертаємося в прогностичній рефлексії того, що відбулося: відійшла в інший світ людина, закінчилося життя, розподіл, початок якого було одночасно початком багатьох чого... І я хочу ще раз підкреслити велич соціального єства в зв'язку з тим, що драматична ситуація може відбутися тільки тоді, коли ця особистість – пішла, охолола, омертвіла, – стає початком рефлексії Іншого – індивідуальної, особистісної, історичної. Вона вбирає в себе особливості життєвого буття, окреслені особистісним змістом діяльності того, хто пішов. Це його ставлення до своїх близьких, друзів і, найголовніше, – до своїх дітей і своїх батьків.

...Я скажу, нехай суто символічно і з однієї позиції – в людині є мета, до якої вона прагне. І коли ми говорили про кінець буття, то ясно, що мету ставить сам суб'єкт. Він же її вичерпує, і це трагічно.

Список використаних джерел

1. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. Человек и мир / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2003. - 508 с.
2. Юнг К.-Г. Собрание сочинений. Конфликты детской души / К.-Г. Юнг. – М. : Каган, 1994.

С.Д. Максименко

**ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНЫЕ ОСНОВАНИЯ ДРАМЫ
ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО БЫТИЯ**

В статье рассматриваются экзистенциальные основы человеческого существования, переживающегося как драма. Описаны пять этапов развертывания драмы жизни субъекта. Осуществлена рефлексия над проблемой природы человека и человека в мире природы. Проанализированы онтогенетические особенности переживания драматичности существования-в-мире.

Ключевые слова: экзистенция, драма, существование, человек, онтогенез, субъект, личность.

S.D. Maksymenko

EXISTENTIAL BASIS OF MAN'S BEING DRAMA

The existential basis of human existence being experienced as drama is examined in the article. Five developmental stages of a subject's life drama are described. A reflection on the problem of man's nature and the person in the world of nature is carried out. The ontogenetic features of the being-in-the-world's dramaticness experiencing are analysed.

Key words: existentia, drama, existence, person, ontogenesis, subject, personality.

Надійшла до редакції 6.05.2016 р.